

- | THOMAS RIIS: *Kongen og hans mænd. Danmarks politiske rigsinstitutioner ca. 1100-1332*, Historika/Gads Forlag, København 2018, 474 s., 349,95 kr.

Den 16. september 1977 forsvarede Thomas Riis sin disputats om Danmarks politiske rigsinstitutioner ca. 1100-1332.¹ Det var just ved begyndelsen af historiefagets lange ørkenvandring ved de danske universiteter, hvor der i 20 år ikke blev opslået nogen faste stillinger. I erkendelse af de magre fremtidsudsigter herhjemme valgte Thomas Riis at publicere afhandlingen på et af de europæiske hovedsprog. Satsningen på en international karriere bar frugt, eftersom forfatterens slutstilling blev et professorat i historie ved Christian-Albrechts-Universität, Kiel; en og anden gammel slesvig-holstener har nok vendt sig i sin grav ved tanken om at se en dansker i netop den stilling, så det var ikke nogen ringe bedrift.

Valget af at skrive disputatsen på fransk havde imidlertid den uheldige bivirkning, at forholdsvis få danske middelalderhistorikere turde binde an med at læse afhandlingen, og den fik ikke den gennemslagskraft herhjemme, som den fortjente. Det må derfor hilses velkommen, at Thomas Riis har brugt en del af sit otium til at oversætte den til dansk og i den forbindelse at inddrage den megen forskning, som er publiceret i de mellemliggende 36 år (bibliografien er opdateret frem til 2013, om end også enkelte senere arbejder bliver citeret).

Skønt bibliografien er opdateret i imponerende omfang, viser en hurtig gennemgang af noteapparatet i den danske udgave dog, at henvisningerne til publikationer efter 1977 tenderer til at samle sig i klumper, ofte knyttet til konklusionen på et kapitel. Over lange stræk er den foreliggende bog en ordret oversættelse af den franske tekst fra 1977 til dansk. Det er et fornuftigt valg, eftersom formålet med den danske udgave er at gøre disputatsen tilgængelig for de læsere, som ikke er det franske sprog mægtige.

Det har imidlertid også konsekvenser for, hvordan den foreliggende bog skal anmeldes. Da det i vidt omfang drejer sig om den samme afhandling, som forfatteren forsvarede i 1977, er der ikke megen grund til at repetere anmeldelserne og navnlig disputatsoppositionerne fra dengang. Fokus må være dels på værkets placering i den nuværende historiografiske kontekst, dels på de steder i bogen, hvor Thomas Riis

¹ Thomas Riis: *Les institutions politiques centrales du Danemark 1100-1332* (Odense University Studies in History and Social Sciences, 46), Odense 1977.

har foretaget en egentlig omarbejdelse, og på et lille antal afsnit, som er helt nye i forhold til 1977-udgaven.

Afhandlingen er resolut og kompromisløst statsretligt orienteret. Forfatterens udgangspunkt er at analysere Danmarks politiske strukturer i højmiddelalderen ud fra Montesquieus teser om magtens tredeling i den lovgivende, den udøvende og den dømmende magt. Thomas Riis' afhandling viser, at en således teoretisk funderet analyse er mulig, men rigtignok også, at analysen tenderer til at adsplitte funktioner, som i højmiddelalderen var samhörige. Uanset hvilket af de tre magtaspekter, Thomas Riis undersøger, er det de samme aktører, som er i spil: kongen, hirden, stormændene, Danehoffet, kongens råd – i forskellige konstellationer alt efter tidens omstændigheder. Spørgsmålet må dermed være, hvor meget denne stringente, statsretlige øvelse egentlig bidrager til forståelsen af de politiske strukturer i dansk højmiddelalder. Det geniale ved Montesquieus model af magtens tredeling var ikke, at den gav en bedre beskrivelse af de politiske strukturer i hans samtid i 1700-tallet, men at den anviste en måde, hvorpå det politiske system kunne *reformeres*, så det kom til at indeholde nogle indbyggede kontrolmekanismer til at forebygge de misbrug, som gjorde samtidens politiske systemer ineffektive, uretfærdige og dysfunktionelle. Tager man det i betragtning, vil man indse, at netop den sammenblanding af de tre aspekter af magtudøvelsen, som Thomas Riis' analyse lader erkende, måtte åbne en ladeport på vid gab for alle de former for korruption og magtmisbrug, som gjorde alle middelalderens politiske systemer mere eller mindre dysfunktionelle – uanset hvor mange gode viljer, der forsøgte at bekæmpe misbrugene.

Det er formentlig den stramme, montesquieuske tolkningsmodel, der har betinget bogens noget idiosynkratiske disposition, hvor den første del af afhandlingen består af indbyrdes uafhængige drøftelser af en række kilde- og tekstkritiske problemer, som har betydning for den videre undersøgelse. Med en mindre rigid disposition havde disse diskussioner måske kunnet integreres mere harmonisk i helheden.

I 1977 var dansk middelalderhistorie endnu knap nok blevet berørt af den sproglige vending, den antropologiske vending eller andre „vendinger“ med afsæt i de øvrige humanvidenskaber. Det har ændret sig markant i de mellemliggende fire årtier, og på den baggrund kan læsningen af *Kongen og hans mænd* i 2020 godt føles som at høre en røst fra fortiden. Det er imidlertid en røst, det fortsat er værd at lytte til. De mange spændende undersøgelser, der er udkommet i de seneste årtier, hvis forfattere har studeret ritualers betydning i højmiddelalderen og eftersporet uformelle veje til konfliktløsning i perioden, bør nemlig ikke overskygge det forhold, der træder så tydeligt frem i størstedele-

len af det skriftlige kildemateriale: At højmiddelalderen – også – var en periode, hvor lov og ret spillede en afgørende rolle og ofte i en ganske formalistisk skikkelse. Med sin statsretlige tilgangsvinkel er Thomas Riis' bog en nyttig påmindelse om, at det faktisk er størstedelen af det bevarede kildemateriale fra perioden, der udspringer af og handler om retlige transaktioner.

Bogens vigtigste bidrag er utvivlsomt Thomas Riis' konsekvente eftervisning af indflydelse fra europæisk feudalret på politik og statsret i Danmark i højmiddelalderen. Heri ligger forfatteren i fortsættelse af navnlig Aksel E. Christensens og Niels Skyum-Nielsens arbejder, men hvor det hos disse forskere var én konklusion blandt mange, fremtræder det i Riis' bog som et hovedtema. Afhandlingen var allerede i 1977 et vigtigt bidrag til nedtoningen af den traditionelle opfattelse af en skarp kontrast mellem samfundsform og politiske strukturer i højmiddelalderens Danmark på den ene side og de tilsvarende forhold i det „feudale“ Europa på den anden side. Denne nedtoning er siden blevet underbygget af de betydelige modifikationer, opfattelsen af højmiddelalderens „feudale“ samfund har undergået i europæisk forskning. Det er ikke mindst derfor, der er grund til at glæde sig over, at Thomas Riis' bog nu foreligger på dansk – uden at ville forklejnne Thomas Riis' mange andre interessante iagttagelser og hypoteser i bogen. I denne sammenhæng er det ærgerligt, at Anders Leegaard Knudsens vigtige artikel om Erik af Pommerns erhvervelse af København fra Roskildebispen (*Kirkehistoriske Samlinger*, 2013, s. 7-47) ikke nåede at komme med i Thomas Riis' bibliografiske opdatering; Leegaard Knudsens velargumenterede konklusion, at København lige fra kong Valdemar 1.s overdragelse af borgen til biskop Absalon havde været besiddet af Roskildebispen som en kongelig forlening, passer glimrende ind i det billede af kongemagten, som Thomas Riis tegner.

Hermed nærmer vi os spørgsmålet om den opdatering af afhandlingen, som Thomas Riis har foretaget. Som allerede antydnet består opdateringen ofte i blot at tilføje henvisninger til senere udkomne arbejder, som understøtter eller supplerer forfatterens konklusioner. På nogle punkter har det dog været uomgængeligt at revidere bogens tekst på mere indgribende vis. Pladsen tillader ikke at drøfte alle disse ændringer, men et par stykker skal fremhæves.

Den udaterede forordning om majestætsforbrydelse² er gerne blevet tilskrevet kong Christoffer 1. (1252-1259) eller et lidt senere tids-

² *Den danske rigsløvgivning indtil 1400*, udg. Erik Kroman, København 1971, nr. 9, s. 58-59. Teksten henføres i denne udgave til Christoffer 1.s regerings tid 1252-1259.

punkt omkring 1260 eller begyndelsen af 1260'erne. I den oprindelige udgave af disputatsen argumenterede Thomas Riis for at datere forordningen så tidligt som til 1139/40. Denne omdatering må betegnes som dristig, eftersom den rykker teksten tilbage til en periode, hvorfra der i øvrigt ikke er overleveret nogen lovtekster, om end Roskildekrøniken nævner kongelig lovgivning allerede i 1000-tallets sidste fjerdedel. Thomas Riis' omdatering blev afvist uden nærmere argumentation af Aksel E. Christensen og Eric Christiansen, som begge fastholdt den hidtidige dateringsramme. Mere indgående var Niels Skyum-Nielsens udførlige diskussion i sin opposition til disputatsen. Skyum-Nielsen accepterede den tvivl, Thomas Riis havde rejst om den traditionelle datering, men efter nøje afvejning af kildernes oplysninger nåede han frem til årene efter biskop Valdemar af Slesvigs oprør og tilfangetagelse som det mest sandsynlige tidspunkt for forordningen, dvs. 1192-1197.³ Dette forslag ville have den fordel, at det rykkede forordningen inden for den periode, hvorfra der kendes enkelte andre eksempler på kongelig lovgivning.

I den danske version af afhandlingen har Thomas Riis implicit accepteret en af Skyum-Nielsens indvendinger mod dateringen af forordningen om majestætsforbrydelse til 1139/40. Denne datering var ikke mindst bygget på, at forordningen kun omtaler, hvordan bevisførelsen skulle ske i Danmark vest for Øresund, men ikke nævner Skånelandene. Det skulle henføre forordningen til en tid, hvor den danske konge ikke havde herredømme i de skånske landsdele, og det kunne stemme med den periode, hvor Harald Kesjes sidste overlevende søn, Oluf, formåede at hævde sin kongemagt i Skåne. Som Skyum-Nielsen med rette påpegede, ville en sådan hypotese indebære, at kong Erik 3. (Lam) accepterede Olufs kongemagt i Skåne som legitim. Da Oluf, vistnok omkring 1141, faldt i kamp mod kong Eriks styrker, er en sådan antagelse ikke troværdig.

Thomas Riis har nu valgt at fastholde sin tidlige datering, men rykket den tilbage til kong Erik 2. (Emune)s regeringstid 1134-1137, og formentlig efter kong Eriks drab på broderen Harald Kesje i 1135. Argumentationen tager imidlertid ikke stilling til Skyum-Nielsens dateringsforslag, men går alene ud på at vise, at der ikke er noget, der kategorisk taler imod Thomas Riis' nye datering. Denne datering støttes nu på et forhold, der i disputatsen kun blev anført i fodnote som et supplerende argument,⁴ men som nu er rykket ind i brødteksten, nem-

³ Niels Skyum-Nielsen, anmeldelse af Thomas Riis' disputats i *Historisk Tidsskrift*, 1980, s. 525-538, her s. 526-530.

⁴ Riis, *Les institutions politiques*, s. 54 n. 43.

lig at en af de summariske indholdsoversigter, som er alt, hvad der er bevaret af Robert af Elys Knud Lavards Levned, i forbindelse med drabet på helgenhertugen omtaler en lov om de skyldige i drab på konger.⁵ Da det tabte helgenlevned sandsynligvis blev affattet i Erik 2.s regeringstid, bliver oplysningen nu til et hovedargument for dateringen 1135-1137. I betragtning af vort såre usikre kendskab til indholdet af Robert af Elys værk er det måske problematisk at tillægge denne efterretning så stor vægt; men først og fremmest forekommer Thomas Riis' argumentation imod Skyum-Nielsen som halvgjort gerning. Det kan ikke være tilstrækkeligt at dokumentere, at Thomas Riis' dateringsforslag er *muligt*; det bør også vises, at det er *mere sandsynligt* end Skyum-Nielsens eller de hidtidige dateringer, og den sandsynliggørelse finder man ikke i den foreliggende bog. I sig selv må det forekomme dristigt at forfægte en datering, som rykker forordningen tilbage til en periode, hvorfra der ikke i øvrigt er overleveret nogen lovtekster; måske er det også problematisk helt at ignorere det eneste håndskrift, som tilskriver forordningen en bestemt konge, nemlig en kong Christoffer, hvormed der sandsynligvis sigtedes til Christoffer 1. (1252-1259). Ganske vist stammer dette håndskrift (Uppsala Universitetsbibliotek, MS de la Gardie 44. 4°) ligesom de øvrige bevarede afskrifter først fra 1400-tallet, men det kan vel ikke helt udelukkes, at tilskrivningen kunne bygge på en autentisk tradition. Det skal dog medgives forfatteren, at også de fleste tidligere forskere har taget let på denne oplysning.

Et andet punkt, hvor senere forskningsdiskussioner har nødvendiggjort nogen revision af teksten, er kapitlet om Lovgivningen (s. 325-337). Her har nyere forskning, hvortil Thomas Riis selv har ydet væsentlige bidrag, genoplivet den gamle hypotese om, at Jyske Lov oprindeligt var tænkt som en rigslov, og de traditionelle dateringer af de øvrige danske love er blevet underkastet fornyet diskussion. Thomas Riis anfører loyalt i fodnote 2038, at nærværende anmelder har foreslået en omdatering af Skånske Lov til tiden omkring 1220, men han tager ikke stilling til denne hypotese på anden vis, end at han fastholder den traditionelle datering til 1202-1216. Det er naturligvis skuffende for anmelderen, men det skyldes måske, at Thomas Riis på dette punkt henviser til en artikel fra 2011, hvori hypotesen anføres i ganske summarisk form, men ikke til den artikel i festskriftet til Inger Dübeck, hvori argumentationen er fuldt udfoldet.⁶ For den opmærksom-

⁵ *Vitae sanctorum Danorum*, udg. M.Cl. Gertz, København 1908-1912, s. 239: „Lex de Reis homicidij Regum“.

⁶ Michael H. Gelting: „Skånske Lov og Jyske Lov: Danmarks første kommissionsbetænkning og Danmarks første retsplejelov“, *Jura & Historie: Festskrift til In-*

me læser må det vække lidt undren, at det nye dateringsforslag blot anføres uden nogen diskussion.

Det er dog i et af de helt nye afsnit af bogen, at Thomas Riis for alvor kaster sig ind i striden om de danske landskabslove. De fem kildekritiske problemer, hvormed Thomas Riis indledte disputatsen i 1977, er nu blevet forøget til seks, idet forfatteren har indføjet et nyt kapitel om håndskriftet Codex Holmiensis C 37 af Jyske Lov (s. 66-74). Om dette håndskrift arbejdede Thomas Riis tæt sammen med Det Kongelige Biblioteks direktør Erland Kolding Nielsen indtil dennes alt for tidlige død, og selv om hovedlinjerne i undersøgelsens konklusion allerede har været fremlagt i foreløbig form, har en nærmere drøftelse af C 37 været imødeset med spænding. Thomas Riis argumenterer her udførligt for at udpege skriveren af kong Erik 4. (Plovpenning)s diplom af 2. juli 1241 til fordel for Roskilde Domkapitel som den, der skrev C 37. Det er beklageligt, at argumentationen primært er udført som verbale beskrivelser af karakteristiske træk ved skriften; en dokumentation ved nærbilleder af de relevante bogstaver og ord havde øget læserens muligheder for at tage stilling til spørgsmålet. Med det forbehold finder jeg dog argumentationen overbevisende. I stedet vil jeg drøfte de konklusioner, Thomas Riis drager af sine iagttagelser.

Eftersom identifikationen af skriveren tillader at tidsfæste C 37, om ikke nødvendigvis til tidspunktet for Jyske Lovs vedtagelse i 1241, så i hvert fald til de nærmest følgende år, finder Thomas Riis, at det modbeviser min hypotese om, at Jyske Lovs 3. bogs kapitler 38-68 skulle være senere tilføjelser på grundlag af nu tabte domme og forordninger. Jyske Lov blev således vedtaget i 1241 i den form, den har i C 37. Denne konklusion vil jeg nu ikke bestride, men jeg vil hævde, at den ser bort fra min argumentation for, at de nævnte kapitler er senere tilføjelser; nemlig at 3. bogs kapitler 38-68 ignorerer lovbogens ellers strengt systematiske opbygning, og at tre af kapitlerne modificerede et kapitel i lovens 1. bog i en sådan grad, at dette kapitel blev udeladt af 1. bog i den formentlig officielle I-redaktion af loven, der sandsynligvis blev til i Erik 6.(Menved)s regeringstid. Det gør det vanskeligt at antage, at de sidste 31 kapitler af Jyske Lov skulle være samtidige med resten. I den forbindelse bør man også inddrage det forhold, som Thomas Riis nævner i fodnote 353, at den form for nævn, som kaldtes sandemænd, og som kun findes i Jyske Lov, allerede optræder i et kongeligt diplom fra 1228. Dette forhold er blevet brugt som argument for, at sandemandsinstitutionen var et gammelt, jysk retsinstitut. Imidlertid er det åbenbart, at de forskellige former for nævn, der bliver defi-

ger Dübeck som forsker, København 2003, s. 43-80. Artiklen er citeret andetsteds i Kongen og hans mænd, men altså ikke på dette sted.

neret i Jyske Lov, ikke mindst havde til opgave at træde i stedet for bevisførelsen ved gudsdomme, som var blevet forbudt af det 4. Laterankoncil i 1215. Selv om det ikke kategorisk udelukker, at sandemænd fandtes i Jylland inden 1215, forekommer det dog mere sandsynligt, at Jyske Lovs forskellige former for nævn var nyskabelser som følgelovgivning efter Laterankonciliets forbud mod gudsdomme.

På denne baggrund vil jeg formulere den hypotese, at Jyske Lov i den form, man finder i håndskriftet C 37 og – med forskellige tekstmæssige modifikationer – i alle senere håndskrifter af loven, blev vedtaget i 1241, ikke som en helt ny lov, men som en revision og opdatering af lovebogen. Formentlig ønskede man at få den reviderede lovtekst vedtaget, inden den gamle kong Valdemar 2. (Sejr) døde, idet det må have stået klart, at det dårlige forhold mellem kongens sønner ville føre til konflikt, så snart den gamle konge var død. Det materialiserede sig hurtigt efter kong Valdemars død, som synes at være indtruffet få dage efter lovens vedtagelse. Diplomet af 1228 skal ikke ses som et vidnesbyrd om, at sandemænd fandtes i Jylland inden Jyske Lov, men som et vidnesbyrd om, at den første udgave af loven må være blevet sat i kraft inden 1228.

Thomas Riis går helhjertet ind for at opfatte Jyske Lov som en rigslov – i en sådan grad, at han konsekvent sætter ordet „Jyske“ i gåseøjne, når han omtaler lovebogen. Heri er jeg grundlæggende enig med ham. Synspunktet er blevet angrebet gentagne gange, navnlig af Ditlev Tamm og Helle Vogt. Dette er ikke stedet til at gå ind i den diskussion, men debatten er ikke slut.

Som det vil være fremgået af disse to eksempler, er den revision af disputatsen, som Thomas Riis har foretaget ved omarbejdelsen til dansk, grundlæggende ganske tilbageholdende. Det er vel, som det skal være, i betragtning af, at det først og fremmest drejer sig om at give ikke-franskkyndige læsere adgang til forfatterens resultater fra 1977, med visse uomgængelige opdateringer. En følge af denne form for revision er dog, at bogen i nogle detaljer ikke er helt tidssvarende.

Således holder Thomas Riis fast ved den traditionelle datering af kong Svend 2. (Estridsen)s død til 1074. Det må nu anses for tilstrækkelig bevist, at man bør følge den nærmest samtidige og velinformerede Angelsaksiske Krønike, som daterer kongens død til 1076.⁷

På samme vis fastholder Thomas Riis den traditionelle nummerring af kong Knud den Hellige som Knud 4. Det er dog nu 30 år si-

7 Senest udførlig argumenteret af Lasse C.A. Sonne: „Svend Estridsens politiske liv“, i Lasse C.A. Sonne & Sarah Croix (red.), *Svend Estridsen*, Odense 2016, s. 15-38, her s. 38. Artiklen udkom efter, at Thomas Riis afsluttede opdateringen af sin bibliografi, men dateringen af kongens død til 1076 var allerede accepteret af mange forskere adskillige år tidligere.

den, at den svenske filolog Birger Bergh overbevisende argumenterede for, at ordet *quartus* i indledningen til kongens berømte gavebrev af 1085 til Skt. Laurentii Kirke i Lund ikke lægger sig til kongens navn *Cnuto*, men til ordet *filius* – altså at kong Knud var den fjerde søn af Svend Estridsen, ikke at han var den fjerde Knud på den danske trone.⁸ Birger Berghs argumentation understøttes af, at kong Valdemar 1. (den Store)s ældste søn og efterfølger Knud i et af sine egne diplomater betegner sig som Knud den Fjerde (desuagtet kalder Thomas Riis ham Knud 6.). Et yderligere, vægtigt argument er, at nummereringen af Knud den Hellige som Knud 4. ville forudsætte, at man som den første Knud regnede en uomtvisteligt hedensk konge, som herskede før Gorm den Gamle. Rent bortset fra, at såvel denne konges navn som selve hans eksistens er temmelig usikre, må det anses for udelukket, at man i det sene 1000-tal skulle have regnet førkristne herskere med i den danske kongerække. En sådan antikvarisk interesse finder man først på ærkebiskop Absalons tid med Saxos og Svend Aggesens danmarkshistorier.⁹

I *Historisk Tidsskrift* 1969 publicerede Anne K.G. Kristensen en artikel, hvori hun mente at kunne påvise eksistensen af en tabt 1100-tals dansk krønike, som hun anså for at have været kilden til den engelske krønikeskriver Ralph Nigers overraskende indgående kendskab til de danske kongers historie i 1100-tallet frem til 1177. På grund af Ralph Nigers mindre smigrende behandling af Valdemar 1. fandt hun, at den tabte krønike snarest hørte hjemme i kredse, som havde støttet den myrdede konge Knud Magnussen († 1157).¹⁰ Denne tabte Knud Magnussens Krønike har siden da været betragtet som en kendsgerning, og således bliver den også behandlet af Thomas Riis i den foreliggende bog. Det må nu bemærkes – selv om Thomas Riis ikke har haft lejlighed til at tage stilling dertil i bogen – at Mia Münster-Swendsen i en artikel fra 2016 har rejst velbegrundet tvivl om eksistensen af denne tabte krønike. Den er en ren konstruktion ud fra Ralph Nigers oplysninger, og dens eksistens kan ikke eftervises ved nogen senere

⁸ Birger Bergh: „Textinnehållet i Knut den heliges gåvobrev ur filologisk synvinkel“, i Sten Skansjö & Hans Sundstöm (red.), *Gåvobrevet 1085. Föredrag och diskussioner vid Symposium kring Knut den heliges gåvobrev 1085 och den tidiga medeltidens nordiska samhälle*, Lund 1988, s. 36-49, her s. 39-42.

⁹ Sml. Michael H. Gelting: „Two Early Twelfth-Century Views of Denmark's Christian Past: Ailnoth and the Anonymous of Roskilde“, i Ildar H. Garipzanov (red.), *Historical Narratives and Christian Identity on a European Periphery. Early History Writing in Northern, East-Central, and Eastern Europe (c. 1070-1200)*, Turnhout 2011, s. 33-55.

¹⁰ Anne Katrine Gade Kristensen: „Knud Magnussens Krønike“, *Historisk Tidsskrift*, 12. rk. III (1969), s. 431-452.

omtaler hos middelalderens danske forfattere, antikvariske afskrifter fra nyere tid eller ældre bibliotekskataloger. Som Münster-Swendsen påpeger, kan de præcise, danske efterretninger hos Ralph Niger udmærket forklares ved tilstedeværelsen af en dansk informant i miljøet omkring ærkebispesædet i Reims, hvor den engelske krønikeskriver opholdt sig i en længere årrække.¹¹ Hun nævner nogle mulige kandidater til en sådan informants identitet. For mit eget vedkommende vil jeg hælde til, at den mest sandsynlige kandidat nok er ærkebiskop Eskil, eftersom Ralph Nigers danske efterretninger – bortset fra en kort omtale af biskop Valdemars midlertidige varetagelse af hertugmagten i Slesvig – ophører med året 1177, det år, hvor Eskil måtte nedlægge sin ærkebispesværdighed og drage på sit sidste eksil i Frankrig. Hvis Eskil var Ralph Nigers danske informant, ville det være en nok så sandsynlig forklaring på den engelske krønikeskrivers uvilje mod kong Valdemar.

Endelig skal det nævnes, at Thomas Riis i bogens konklusion foretager nogle nye overvejelser over årsagerne til de danske kongers finansielle problemer i slutningen af 1200-tallet og begyndelsen af 1300-tallet. Han bygger her navnlig på resultaterne af klimahistoriske analyser af boreprøver fra den grønlandske indlandsis. Disse prøver indicerer en betydelig afkøling i klimaet fra slutningen af 1200-tallet til udgangen af det følgende århundrede, og man må give Thomas Riis ret i, at disse naturvidenskabelige iagttagelser må tages i betragtning, hvis man vil forstå den økonomiske udvikling i Danmark i perioden. Man kan diskutere, om afhandlingens konklusion er det rette sted til at fremføre hypoteser på grundlag af materiale, som ikke har været inddraget i afhandlingen i øvrigt – men det rækker ikke ved argumentationens væsentlighed.

Disse betragtninger må være tilstrækkelige til at vise, at Thomas Riis' disputats i sin nye, reviderede udgave måske ikke i enhver henseende er en vellykket opdatering, men at den rummer vigtige udgangspunkter for videre forskning i Danmarks højmiddelalders politiske og institutionelle historie. Dertil kommer, at forlaget har givet bogen et æstetisk virkelig tiltalende og gedigent udstyr, hvilket, med al respekt, ikke ligefrem var tilfældet med den oprindelige, franske udgave.

Michael H. Gelting

¹¹ Mia Münster-Swendsen: „Lost Chronicle or Elusive Informers? Some Thoughts on the Sources of Ralph Niger's Reports from Twelfth-Century Denmark“, i Mia Münster-Swendsen, Thomas K. Heebøll-Holm & Sigbjørn Olsen Sønnesyn (red.), *Historical and Intellectual Culture in the Long Twelfth Century: The Scandinavian Connection*, Durham/Toronto 2016, s. 189-210, her især s. 202-208.